

بسمه تعالی

گروه علوم دامی

پرورش گوسفند و بز

1- مقدمه و اهمیت پرورش گوسفند و بز

ابراهیم قاسمی

مطالب

q مقدمه و اهمیت پرورش گوسفند و بز (دام سبک)

q خصوصیات و تولیدات گوسفند و بز

q مدیریت پرورشی (تغذیه، بیماری ها و تولید مثل):

◀ بره و بزغاله

◀ میش و بز

◀ قوچ و دوبور

Table 1. Animal Populations, 1970 - 2010

	1970	2010	Increase (percent)
	(million)		
Buffalo	107	194	81
Camels	16	24	50
Cattle	1,081	1,428	32
Goats	377	921	144
Pigs	547	965	76
Sheep	1,063	1,078	1
Ducks	256	1,187	364
Rabbits	136	769	465
Turkeys	178	449	152
Geese	54	359	565
	(billion)		
Chickens	5.2	19.4	273
	(billion)		
Total	9.01	26.7	196

جمعیت دامی ایران

برآورد جمعیت دام به تفکیک نوع دام و استان در سال ۱۳۹۱

((واحد: هزار رأس - هزارنفر))

جدول شماره ۱-۲-۱

شتر	گاو میش	گاو و گوساله				بز و بزغاله	گوسفند و بره	استان
		جمع	بومی	دورگ	اصیل			
۱۵۸	۱۹۹	۷۸۰۰	۲۹۶۳	۳۹۳۰	۹۰۷	۲۱۰۰۹	۴۶۲۱۲	جمع کل

جمعیت دام کشور بر حسب واحد دامی در سال های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱

((واحد: هزار واحد دامی))

جدول شماره ۲-۱-۲

۱۳۹۱	۱۳۹۰	ضریب واحد دامی	شرح
۸۶۱۶.۵	۸۲۹۳.۵	۹.۵	گاو و گوساله اصیل
۲۵۵۴۵	۲۴۸۴۹.۵	۶.۵	گاو و گوساله دورگ
۱۱۸۵۲	۱۱۶۶۴	۴	گاو و گوساله بومی
۱۳۹۳.۵	۱۲۸۰.۵	۶.۵	گاو میش
۴۶۲۱۲	۴۶۶۷۹	۱	گوسفند و بره
۱۵۷۵۶.۷۵	۱۵۹۱۵.۷۵	۰.۷۵	بز و بزغاله
۸۶۹	۸۶۳.۵	۵.۵	شتر

رتبه بندی

Countries having biggest livestock population

Rank	Chicken	Cattle	Pig	Sheep
1 st	China	Brazil (189 m)	China	China
2 nd	USA	India (187 m)	USA	Australia
3 rd	Indonesia	USA	Brazil	India
4 th	Brazil	China	Vietnam	Iran
5 th	India	Ethiopia	Germany	Sudan

2010 World Sheep Inventory - Top 10 countries

Country	Number of head
China	134,021,213
India	73,991,000
Australia	68,085,500
Iran	54,000,000
Sudan	52,014,100
Nigeria	35,519,800
New Zealand	32,562,600
United Kingdom	31,000.000
Pakistan	27,800,000
Ethiopia	25,979,900
Total	1,078,948,201

Source: FAOSTAT 2010

تعداد گوسفند

	Country	Number of Sheep	% of World Total
1	China	187,000,000	15.9%
2	India	75,000,000	6.4%
3	Australia	74,721,551	6.3%
4	Sudan	52,500,000	4.4%
5	Iran	48,750,000	4.1%

Sources: FAOSTAT data, 2014 (last accessed by Top 5 of Anything: February 2014).

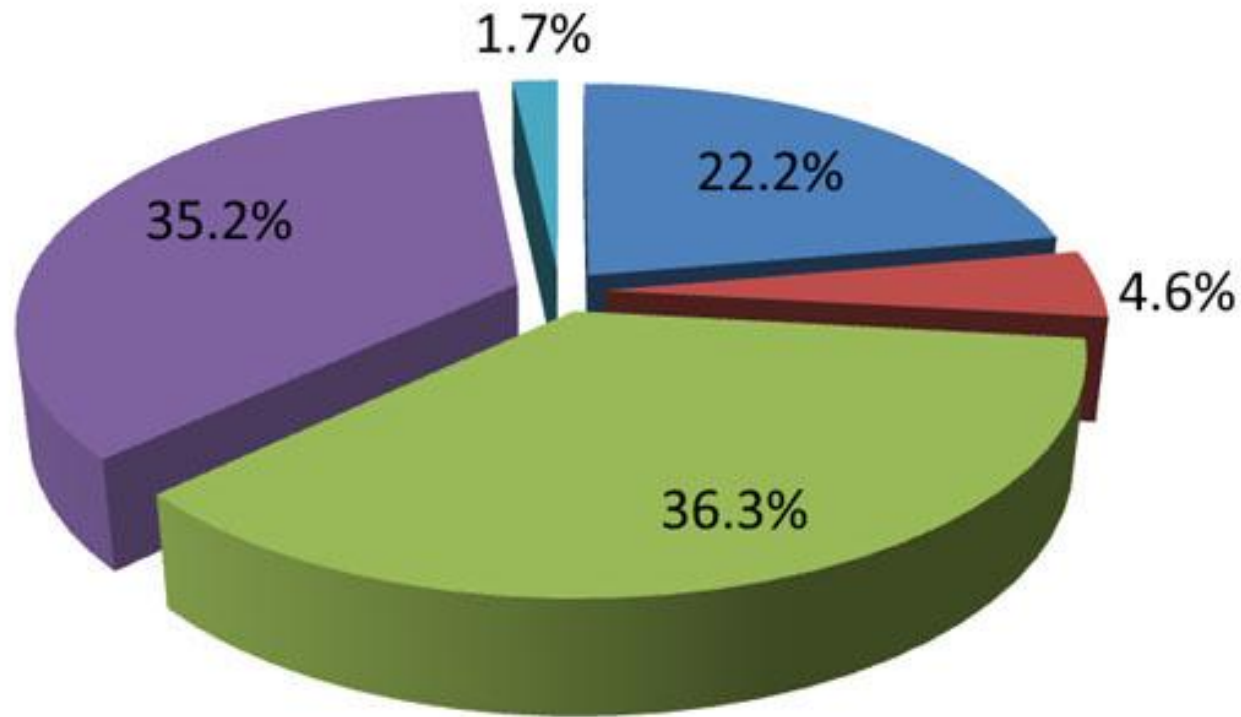
Numbers of goats in the top ten countries (FAOSTAT, 2008)

Continent	Number (million)	
	Goats	Sheep
China	149.4	136.4
India	125.7	65.0
Pakistan	56.7	27.1
Bangladesh	56.4	1.6
Nigeria	53.8	33.9
Sudan	43.1	51.1
Iran	25.3	53.8
Ethiopia	21.8	25.0
Mongolia	20.0	18.4
Indonesia	15.8	8.4
World	861.9	1078.2

درصد مصرف گوشت

Sources of the world's meat supply in 2012

■ Cattle + Buffalo ■ Sheep + Goat ■ Pig ■ Poultry ■ Other

کیلوگرم گوشت مصرفی

Per Capita World Meat Consumption, in kg

	2012	2021	% chg
Beef and veal (cwe)	6.5	6.87	1.06
Pigmeat (cwe)	12.27	12.65	1.03
Poultry meat (rtc)	12.97	14.46	1.11
Sheepmeat (cwe)	1.68	1.8	1.07

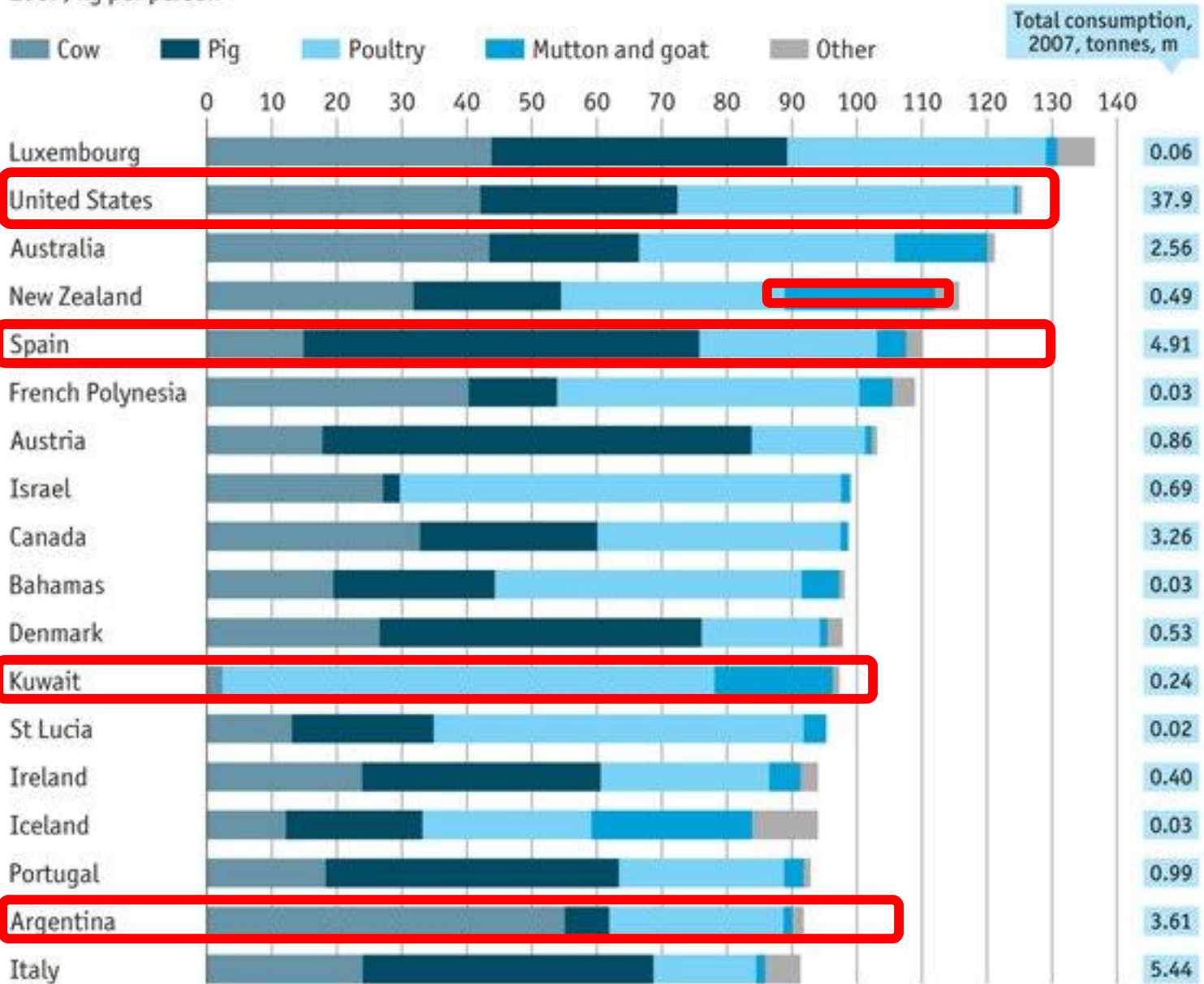
World Meat Consumption in thousand metric tons

	2012	2021	% chg
Beef and veal (cwe)	65,493	75,895	1.16
Pigmeat (cwe)	110,898	125,404	1.13
Poultry meat (rtc)	103,957	127,002	1.22
Sheepmeat (cwe)	13,427	15,807	1.18

World's biggest meat-eaters

2007, kg per person

Sources: UN Food and Agriculture Organisation; *The Economist*

محصولات دامی تولیدی

((واحد : هزار تن))

۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	شرح/سال
۷۴۶.۹۸	۷۴۰.۸	۷۳۷.۵	۷۰۲.۶	۶۹۰.۶	گوشت قرمز
۱۸۷۱	۱۷۸۳.۴	۱۶۶۶.۵	۱۶۱۰	۱۵۶۵	مرغ
۷۲۶.۱	۶۳۸.۲	۵۷۳.۷	۵۱۵	۴۸۰.۱	ماهی
۱۷.۶	۱۳.۹	۱۲.۷	۱۲.۴	۱۱.۶	میگو
۹۱۲.۷	۷۰۰.۳	۷۶۶.۷	۷۵۱.۵	۷۲۷.۲	تخم مرغ
۷۱.۱	۵۰.۷	۴۵.۰۲	۴۶.۴۲	۴۰.۷۲	عسل
۷۹۵۲	۷۶۸۶	۷۴۳۸	۷۲۰۴	۷۰۲۴	شیر

گوشت قرمز

گوشت	مقدار تولید / تن	درصد
	سال ۱۳۸۹	سال ۱۳۸۹
گاو	۴۳۴۰۰۰	۴۶/۵
گوسفند	۳۴۳۰۰۰	۳۶/۷
بز	۱۲۶۰۰۰	۱۳/۵

مصرف سرانه

((واحد : کیلوگرم))

جدول شماره ۲-۳-۴

شرح/سال	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱
گوشت قرمز	۱۲.۶۲	۱۳.۵۹	۱۵.۲۵	۱۴.۷۱	۱۴.۶۳
گوشت مرغ	۲۱.۸۳	۲۲	۲۲.۹	۲۴.۴	۲۵.۱۸
تخم مرغ	۹.۸	۱۰	۹.۹۹	۹.۶۶	۱۱.۴۱
شیر	۱۲۰.۱۱	۱۳۰	۱۳۳.۶۱	۱۳۹.۵۱	۱۴۴.۷۸
عسل	۰.۵۳	۰.۶	۰.۵۷	۰.۶۵	۰.۸۹

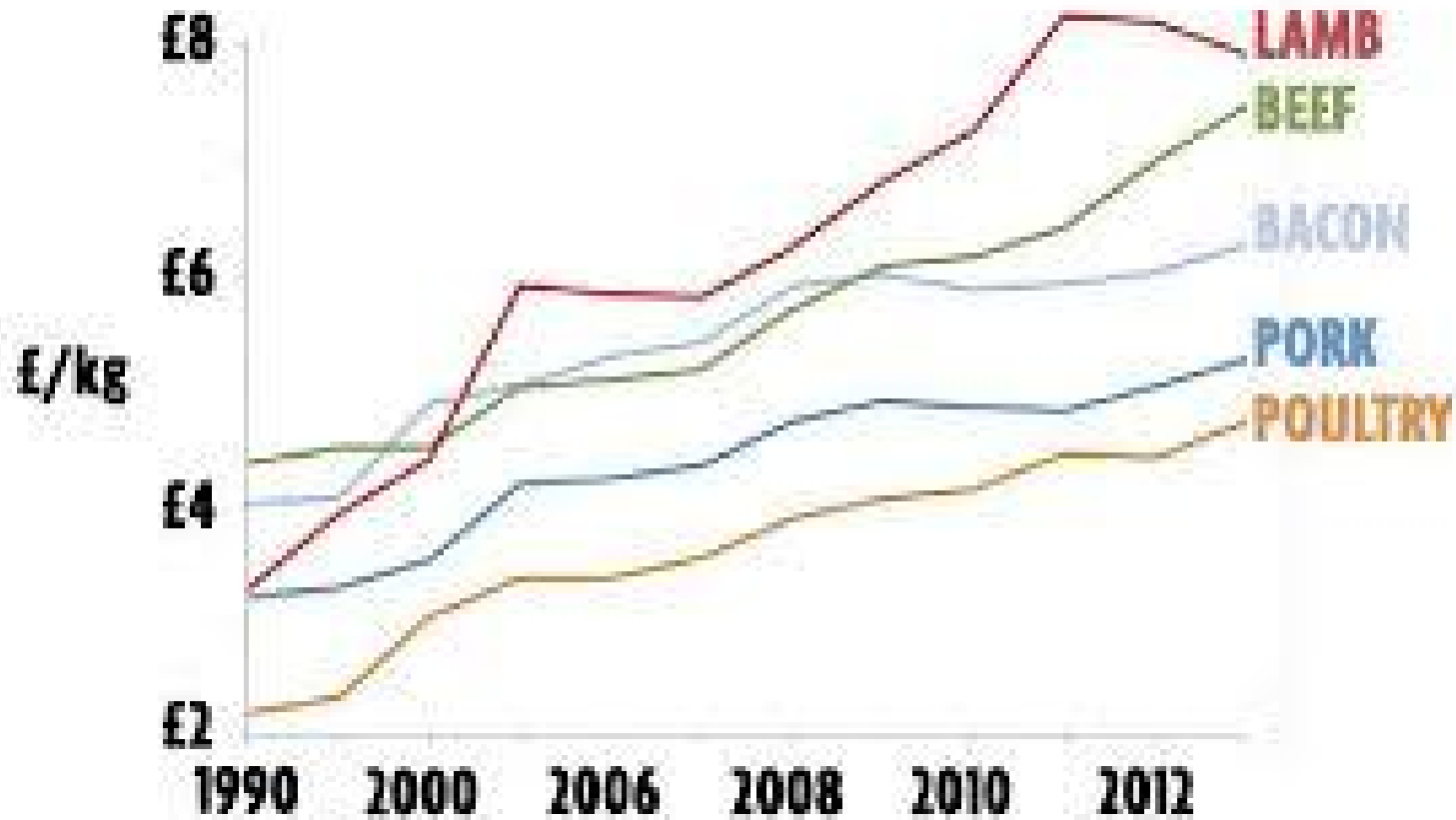
جدول شماره ۲-۳-۵

شرح/سال	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱
مصرف سرانه محصولات دریایی (کیلوگرم درسال)	۷.۳۲	۷.۵۱	۸.۵	۹.۱	۱۰.۲
گرم پروتئین محصولات دریایی (گرم درروز)	۳.۳	۳.۴۷	۴.۰۶	۴.۴۶	۴.۹

قیمت گوشت

AVERAGE PRICES PAID FOR FRESH/FROZEN MEAT

قیمت گوشت

جدول شماره ۲-۵-۱

((واحد: ریال))

۱۳۹۱	۱۳۹۰	شرح / سال	
۹۵۵۸	۷۱۲۸	عمده‌فروشی	جوجه یکروزه
۳۵۷۰۵	۲۲۱۹۳	عمده‌فروشی	مرغ زنده
۴۹۷۲۷	۳۲۰۵۲	عمده‌فروشی	گوشت مرغ آماده طبخ
۵۲۰۵۴	۳۳۸۰۸	خرده‌فروشی	
۲۵۵۴۵	۲۴۲۲۳	عمده‌فروشی	تخم مرغ
۲۹۷۰۹	۲۷۹۲۴	خرده‌فروشی	
۸۵۱۰۵	۶۵۷۴۶	عمده‌فروشی	گوسفند نر زنده
۱۹۱۵۱۸	۱۴۵۴۱۲	خرده‌فروشی	گوشت گوسفند
۷۵۱۶۳	۴۳۷۲۱	عمده‌فروشی	گوساله نر زنده
۱۸۲۲۲۷	۱۱۳۲۴۶	خرده‌فروشی	گوشت گاو

محصولات فرعی

۱۳۹۱	۱۳۹۰	شرح / سال	
۲۲۰۹۱.۹	۲۲۲۴۷.۷۱	دام سبک	پوست (هزار جلد)
۲۴۷۱.۶۲۵	۲۴۲۱.۱۲۶	دام سنگین	
۲۲۰۹۱.۹	۲۲۲۴۷.۷۱	دام سبک	کله و پاچه (هزار دست)
۲۴۷۱.۶۲۵	۲۴۲۱.۱۲۶	دام سنگین	
۱۹۶۳۷.۲۵	۱۹۷۷۵.۷۴	دام سبک	دل و جگر (هزار دست)
۲۱۹۷	۲۱۵۲.۱۱۲	دام سنگین	
۵۷۹۰۱.۷۶	۵۷۹۰۱.۷۶	دنبه (تن)	
۴۹۰۹.۳۱	۴۹۴۳.۹۴	دام سبک	روده (هزار هنگ)
۶۲۰۳۷.۶	۶۲۰۳۷.۶	پشم (تن)	
۷۰۳۶۵۰۰	۷۰۸۶۱۲۵	دام سبک	کود حیوانی (تن)
۱۳۳۷۱۳۶۸	۱۲۹۲۰۵۳۴	دام سنگین	
۱۵۰۰	۱۵۰۰	کرک (تن)	
۴۹۸۲.۴۴۵	۴۹۸۲.۴۴۵	مو (تن)	

آیا پرورش گوسفند و بز به صرفه است؟

۹ پرورش سنتی (عشایری و روستایی)

◀ بعلت تعداد دام بالا (عدم توجه به ظرفیت چرا) و خشکسالی ها، گوسفند و بخصوص بز تخریب کننده مراتع است.

۹ پرورش صنعتی

- ◀ عملکرد (پتانسیل ژنتیکی) تقریبا پائین اغلب گوسفندان و بزهای بومی
- ◀ طول و مقدار تولید پائین گوسفند در طول سال (شیر و یا بره پائین)
- ◀ سرعت رشد نسبتا پائین و ضریب تبدیل غذایی نسبتا بالا (تولید گوشت)

... آیا پرورش گوسفند و بز به صرفه است؟

q همچنین:

- ◀ ابتلا به بیماری انگلی هنگام چرا
- ◀ خطر حیوانات مهاجم
- ◀ حرفه پرورش گوسفند از نظر اجتماعی (چوپانی)
- ◀ سیاست گذاری نامناسب و دلال گری
- ◀ عدم ثبت مشخصات و رکورد

چرا پرورش گوسفند و بز (مزایای پرورش)

۹ سرمایه گذاری و نهاده کمتر در مقایسه با پرورش دیگر دام ها

1. خرید گوسفند (مقایسه بره با گوساله)
2. جایگاه و تاسیسات ساده (مقایسه با طیور و گاو)
3. بهره گیری از مراتع (خصوصا بهار) و پس چر مزارع (تابستان)
4. مقاومت گوسفند در مقایسه با حساسیت سایر دام ها (مرغ و گاو هر دو وارداتی)
5. تطابق حیوان با اقلیم های مختلف حتی بیابانی، استوایی
6. امکان تولید با کم بودن کیفیت خوراک مصرفی (توقع کم)

... چرا پرورش گوسفند (مزایای پرورش)

۹ همچنین

◀ چرای گیاهان هرز

◀ استقلال خانواده ها و کشاورزان با منابع محدود (جثه کوچک و استفاده از منابع علوفه بسیار وسیع بخصوص بز)

◀ تولیدات ویژه گوسفند (گوشت و شیر طبیعی و با طعم و کیفیت)

◀ تولیدات ویژه بز و تاثیر آن بر سلامتی و درمان در انسان (گوشت و شیر)

◀ تولید پشم (قالی)

◀ بازچرخ محصولات جانبی و پسماندهای کشاورزی و علف های هرز به خاک

◀ ذائقه ایرانی و مصارف مذهبی

چطور در حرفه گوسفندداری موفق بود

1. برنامه اصلاح نژادی جهت یک نژاد خوب (ثبت رکورد)؟؟
2. سیستم پرورشی و مدیریت تغذیه؟؟
3. برنامه تولید مثلی؟؟
4. برنامه دامپزشکی (بهداشت، واکسن، داروها)؟؟
5. خرید و فروش؟؟؟

1. برنامه اصلاح نژاد

❑ برخی صفات تولیدی در گوسفند ایرانی

◀ دوقلو زایی 5-10%

◀ افزایش وزن روزانه (حدود 200 گرم در روز)

◀ کمیت و کیفیت لاشه (وجود دنبه)

◀ تولید مثل فصلی

❑ نژاد و برنامه اصلاح نژاد (نژاد برتر بومی، نژاد خالص و یا دورگ گیری یا

آمیخته گری)

2 - مدیریت تغذیه و سیستم پرورشی

q تغذیه بخش اصلی هزینه ها را شامل می شود

◀ خوراک می تواند کاملا دستی یا کاملا از چرا تامین شود و یا تلفیقی از هر دو باشد

◀ سیستم یا روش های پرورشی گوسفند اساسا بر اساس نوع تغذیه تقسیم بندی می

شوند

روش های پرورش گوسفند در ایران

۱. روش گسترده

۲. روش نیمه متمرکز

۳. روش متمرکز

1. سامانه پرورشی گسترده (extensive)

q پرورش اساسا بر مراتع

q اساسا سامانه غیرمتمرکز استرالیا و نیوزلند

◀ هدف تولید پشم و بره (هر هکتار 2 گوسفند)

q سامانه کوچ رو یا عشایری (Nomadic system)

جامعه عشایری

- q بیش از یک میلیون از جمعیت عشایری در کشور
- q بیشتر در زاگرس
- q 30 میلیون هکتار
- q بیلاق: سردسیر (استقرار در تابستان) و قشلاق یا گرمسیر (استقرار در زمستان)
- q 7-9 ماه متکی بر علوفه مراتع
- q در حال کاهش

جامعه عشایری

۹ مهمترین موضوع (مدیریت چرا)

◀ ظرفیت چرا (ظرفیت مرتع): عبارت از تعداد واحد دامی که طبق برآورد سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور (ادارات کل منابع طبیعی) در یک فصل چرا در یک هکتار مرتع، موضوع پروانه مرتعداری (پروانه چرای دام) یا طرح مرتعداری می تواند تعریف نماید

اهمیت مراتع

- I. ارزش علوفه ای
- II. تنظیم گازها و آب و هوا، تنظیم اختلالات جوی
- III. جلوگیری از فرسایش خاک، تشکیل خاک، گرده افشانی
- IV. پناهگاه و زیستگاه منطقه ای
- V. جنبه های تفریحی، اکوتوریسم
- VI. تولید گیاهان دارویی

جدول وسعت و طبقه بندی مراتع کشور و ظرفیت پذیرش دام در مراتع

تعداد واحد دامی در هکتار	درصد	مساحت (میلیون هکتار)	وضعیت
یک واحد دامی در تمام مدت سال یا ۲ واحد دامی در صد روز	۸/۴	۷/۱	متراکم بیش از ۵۰۰ کیلوگرم در هکتار
یک واحد دامی در صد روز یا نیم واحد دامی در تمام مدت سال	۲۵/۳	۲۱/۴	نیمه متراکم ۳۵۰ تا ۴۵۰ کیلوگرم در هکتار
یک واحد دامی در چهار هکتار برای صد روز	۶۶/۳	۵۶/۲	کم تراکم کمتر از ۲۵۰ کیلوگرم در هکتار (میانگین ۱۲۰ کیلو)
	۱۰۰	۸۴/۷	جمع کل

جدول بر آورد میزان وابستگی انواع دام به علوفه مراتع

نوع دام	درصد وابستگی به مراتع
گوسفند روستایی	۵۴ نیاز علوفه سالیانه
گوسفند عشایری	۷۰ نیاز علوفه سالیانه
بز روستایی	۶۵ نیاز علوفه سالیانه
بز عشایری	۸۰ نیاز علوفه سالیانه
گاو بومی روستایی	۱۰ نیاز علوفه سالیانه
شتر روستایی و عشایری	۹۰ نیاز علوفه سالیانه
تک سمیان روستایی و عشایری	۲۰ نیاز علوفه سالیانه

2. سیستم نیمه متمرکز Semi-intensive

q سامانه روستایی یا مزرعه ای

◀ معمولاً شغل اصلی عمدتاً کشاورزی

◀ چرا کمتر مرتع و بیشتر پس چر

◀ بخش اعظم سال از جمله بهار و تابستان و پائیز چرا (200 تا 300 روز)

◀ مقداری هم تغذیه دستی (فصل زمستان)

◀ هدف تولید بره پرواری

3. سیستم های پرورشی متمرکز (intensive)

سامانه پرورشی بسته یا صنعتی (غیرمرتعی)

تغذیه کاملا یا عمدتا بصورت دستی

چرا در صورت وجود کمی پس چر (stubble grazing)

سیستم بسیار سیستم پرنهاده

مدیریت و کارشناسی بالاتر جهت سودآوری

درصد کم برای پرورش گوسفند

مدیریت تغذیه بهینه

❑ سیستم پرورش مزرعه ای (تلفیق چرا و تغذیه دستی)

❑ در تمام دنیا مرتع و پس چر مهمترین خوراک مورد استفاده در پرورش

گوسفند و بز است (نهاده ارزان یا رایگان)

◀ چرا دام متناسب با ظرفیت مراتع و پس چر مزارع

◀ تغذیه دستی بر اساس نیاز (جیره نویسی)

◦ تغذیه مکمل بر اساس احتیاجات و شرایط اقتصادی (فلاشینگ، آبستنی سنگین، شیردهی، بره های شیرخوار و بره های پرواری)

باروری و مرتع

q ترکیب گله گوسفند و بز در ایران

ترکیب گله گوسفند و بز	
درصد ترکیب	ترکیب گله
50	میش یا بز مولد
2	قوچ یا بز نر مولد
10	بره یا بز ماده جایگزین
1	بره یا بزغاله نر جایگزین
37	بره و بزغاله پرواری

q افزایش تعداد بره یا بزغاله بدون افزایش دام های مولد

3. مدیریت تولید مثلی

q راهکارهای فیزیولوژیک جهت افزایش بره یا بزغاله (دوقلو زایی) و باروری در طول سال

◀ روش طبیعی

◦ نور مصنوعی و دام نر

◀ روش مصنوعی

◦ استفاده از هورمون ها جهت همزمان کردن فحلی و افزایش تخمک گذاری

4. برنامه های دامپزشکی و ...

q بهداشت جایگاه

q واکسیناسیون و درمان بیماری ها مشترک، واگیر و شایع منطقه

q انگل ها و مبارزه صحیح داروهای ضد انگل

5. خرید و فروش بره

❑ خرید در مواقع وفور یا ارزانی

◀ اردیبهشت و شهریور

❑ فروش در مواقعی

◀ عید نوروز / ماه رمضان / و عید قربان / و محرم